

Ольга Мхитарян,
ORCID iD 0000-0002-4840-9708
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії й методики
мовно-літературної та художньо-естетичної освіти
Миколаївський обласний інститут
післядипломної педагогічної освіти
вул. Адміральська, 4-а, 54001, м. Миколаїв, Україна
olha.mkhytarian@toippo.mk.ua

ОСОБЛИВОСТІ НАУКОВОГО ДОСЛІДЖЕННЯ УЧНІВ-ЧЛЕНІВ МАН ЛІРИКИ ДМИТРА КРЕМЕНЯ

У статті висвітлено методологію й методику організації наукової діяльності учнів у структурі Малої академії наук із української літератури. Уточнено ключові поняття, з'ясовано умови роботи й визначено компоненти методичної моделі формування компетентного дослідника під час вивчення поезії Д. Д. Кременя. Методологічними основами наукового пошуку учнів є ідеї: профілізації освіти, особистісно орієнтованого й компетентнісного підходів; літературної обдарованості учнів; опори на основи наукових досліджень; моделювання формування компетентного дослідника; виховного потенціалу літературного краєзнавства. Оптимальні умови такої роботи забезпечуються: методичною моделлю формування читацької й пошукових компетентностей учнів; їх тьюторським супроводом; етапністю підготовки й захисту науково-дослідницької роботи; актуальністю тематики дослідження; філософсько-історичним підґрунтям формування читацьких умінь; орієнтовною основою розумових дій; урахуванням правил конкурсу-захисту НДР учнів-членів МАН.

Ключові слова: літературне краєзнавство; науково-дослідницька робота; поезія Д. Д. Кременя; учні-члени МАН.

© Мхитарян О. Д., 2023

Вступні зауваги.

Провідним аспектом розбудови Нової української школи є зорієнтованість виховного процесу на морально-етичні та соціально-політичні загальнолюдські цінності, що в умовах повномасштабної російсько-української війни актуалізує проблему виховання в молодого покоління почуття патріотизму, відданості загальнодержавній справі задля збереження і зміцнення країни, формування в учнів активної громадянської позиції. Потреба плекання національної свідомості українського народу як основи соціального прогресу набуває особливого значення, коли йдеться про едукацію обдарованих дітей, адже нині педагогічний супровід обдарованості пов'язують із

підвищенням інтелектуально-творчого потенціалу України. Культурологічне значення літературної освіти та людино-і світобудовна роль мистецтва слова взагалі та літературного краєзнавства зокрема зобов'язують забезпечувати оптимальні умови для становлення майбутньої інтелектуальної еліти держави, відповідальної за прогресивний поступ українського суспільства.

Широкі можливості для реалізації цього стратегічного освітнього завдання у шкільному навчанні літератури має дослідно-пошукова робота старшокласників у системі МАН України, особливо під час вивчення творчості письменників літератури рідного краю, осягнення глибинної сутності спадщини яких

сприяє не лише усвідомленню учнями «космосу духу» творчих земляків та певних реалій дійсності, а й викоріненню в них відчуття меншовартості, стимулює процеси їхнього саморозвитку, забезпечуючи умови для творення власного «Я» у єдності долі з людьми малої батьківщини, їхньою самобутньою культурою, неповторною природою отчої землі та своєю нацією, усім людством. Яскравим прикладом такої високодуховної взаємодії майстра слова й потенційного читача слугує творчість Д. Д. Кременя, талановитого миколаївського поета, есеїста, перекладача, лауреата Національної премії України імені Тараса Шевченка, 70-літній ювілей якого у 2023 р. відзначає громадськість на державному рівні. Для формування особистості нового типу та її національної самоідентифікації з опорою на традиції власного етносу вкрай необхідним є осягнення старшокласниками саме історіософської моделі художнього світу поета-краянина, що відображає онтологічне осмислення ним проблем українства та засобами всеохопної інтертекстуальності розкривається в мотивах утрачених надій, історичної нереалізованості України й водночас упевненості в духовному поверненні нашого народу до власних пракоренів.

Організація дослідницько-пошукової роботи школярів із поглибленого вивчення творчості Д. Д. Кременя в системі МАН є однією з форм реалізації змісту позакласної й позашкільної освіти, що здійснюється в творчому об'єднанні учнів вищого (третього) рівня навчання, критерієм створення якого виступають їхні спільні інтереси й таланти. На сучасному етапі реформування української школи гурткова літературознавча робота МАН як традиційна форма літературного розвитку обдарованих учнів, їх філологічної підготовки, засвоєння правил проведення наукового дослідження, ефективної професійної орієнтації (Ситченко А. Л., 2011, с. 220) активно оновлюється. Так, тепер членами гуртка можуть стати не лише старшокласники, а й учні основної школи, якщо схильні до вивчення предмета, мають інтелектуальні

і творчі здібності. Із цією метою на базі територіальних відділень педагоги організовують заняття у форматі «МАН-Юніор», натхненні ідеєю Всеукраїнського відкритого інтерактивного конкурсу «МАН-Юніор Ерудит».

Стабільно важливим наслідком науково-дослідної роботи учнів як результатом взаємодії суб'єктів навчання за посередництвом наукових текстів, літературно-мистецьких творів та інших джерел є інтелектуальний, творчий продукт процесу дослідження, якість якого передусім забезпечують активна співпраця вчителя, учня та керівника гуртка, а також низка педагогічних чинників, визначених упровадженням ідей профільної шкільної літературної освіти, основні серед яких: пріоритет завдань особистісно орієнтованого навчання, що визначається індивідуальним сприйманням і глибоким осмисленням художнього твору; практикування аналітичної роботи, що спонукає учнів до виконання творчих завдань, виявлення індивідуальної оцінки твору, коригування власних суджень щодо прочитаного; урахування культурологічного контексту, міжпредметних зв'язків; запровадження інтерактивних форм і прийомів роботи (диспут, «мозковий штурм», «прес-клуб», «акваріум», асоціативні зображення, рекламні проекти, портфоліо тощо); залучення ІКТ (Яценко Т. О., 2016, с. 313–314). Потужною детермінантою такого поглибленого вивчення художнього тексту нині стає інтеграція змісту навчання в міжпредметному просторі як одна з ключових ідей реформування української школи. Цінність літературознавчого пошуку учнів у контексті різновекторного діалогу знань і культур передусім виявляється в більшій можливості активізувати їхні морально-етичні аналогії, суспільно-ціннісні орієнтири через естетико-літературознавчі категорії й поняття, наявні у близьких юній свідомості художніх творах.

Другим незмінним складником успішного результату гурткової літературознавчої роботи учнів у структурі МАН, що останнім часом теж зазнав суттєвої

трансформації, є конкурсний рівень, який наразі здійснюється відповідно до «Рекомендацій щодо організації освітньої діяльності закладів позашкільної освіти за основними напрямками позашкільної освіти» (Лист МОН України № 1/8507-22, 2022). Організатором та координатором дослідницько-експериментальних напрямів позашкільної освіти є Національний центр «Мала академія наук України» (НЦ «МАНУ»), що передусім виявляється у проведенні щорічного III етапу Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт школярів. Із 2019/2020 н. р. II–III етапи (обласний і всеукраїнський) цього Конкурсу організатори здійснюють за трьома оновленими розділами та передбачають підготовку учнями скорегованих компонентів НДР і супровідної документації (Наказ № 147, 2021). Така модернізація формального аспекту інтелектуальних змагань юних дослідників насамперед зумовлена пошуком адекватних засобів і методик організації оприлюднення результатів їхньої науково-пошукової роботи та інтеграції в позашкільну освіту медіаосвітніх дискурсів і технологій.

Здійснені реформи дають змогу поступово усувати недоліки цієї форми літературної позашкільної освіти, зокрема пов'язані з захистом робіт МАН, що вичерпно проаналізував В. І. Шуляр за рівнями організації, перевірки, захисту й діалогу «дослідник – журі» (Шуляр В. І., 2010, с. 256–260). Так, значним досягненням є отримана можливість планомірно, починаючи з молодшого підліткового віку, розвивати особистий пізнавальний інтерес школярів до вивчення літератури як виду мистецтва та предмета науки. Однак можна констатувати й серйозні негаразди, оскільки нині спостерігаємо істотне зменшення кількості охочих старшокласників брати участь у роботі гуманітарного напрямку МАН. Попри те, що філологічна праця як складний інтелектуально й емоційно напружений процес потребує значних затрат часу та є стратегічно важливою для збереження й розвитку культурних цінностей нації, відчутну винагороду її результати

приносять лише переможцям Всеукраїнського етапу конкурсу-захисту НДР. Тож учителю часом складно пояснити сучасному молодому поколінню прагматиків перспективи їхнього особистісного зростання в науково-гуманітарній сфері.

Постановка проблеми.

Задекларований у державних документах пріоритет національно-патріотичного виховання дітей і молоді (Наказ № 527, 2022) наразі актуалізує проблему збереження національних традицій та утвердження духовних цінностей, передусім мови й культури, мистецтва і, звісно, літератури як основи української нації та держави, запоруки виховання в молодого покоління почуття Батьківщини та громадянської свідомості. У сьогоднішніх надскладних воєнно-політичних реаліях України формування суспільного ставлення до національних загальнолюдських цінностей, потреб і запитів конкретної особистості в розбудові національної школи першочергового значення набуває питання якості шкільної літературної освіти як провідника української духовності.

Водночас проблема загострюється процесами культурної глобалізації в освіті, що передбачає врахування її загальних тенденцій, специфіки регіональних потреб та індивідуальних інтересів кожного суб'єкта освіти. У контексті навчання літератури йдеться і про пошук альтернативних шляхів залучення в навчальний процес освітніх ресурсів літературного краєзнавства для виховання особистості, здатної до самоосвіти й саморозвитку, виявлення активної громадянської позиції, продукування нових ідей та спроможної до конструктивної діяльності, скерованої на розвиток своєї країни. Це зумовлює спрямування фахового інтересу на дослідження змістового і процесуального аспектів організації наукової роботи учнів-членів МАН у ході опрацювання творів миколаївського поета Д. Д. Кременя. Адже в глибоко інтелектуальній ліриці «Українського Зажуреного Янгола, або Безсмертного Лицара Слова» (Г. М. Сагач) гостро відчувається поетизація національної ідеї, патріотичних почуттів,

духовних пошуків героїв, що безумовно здійснює виховний вплив на читача, здатного «піднятися» до рівня митця та його ідеалу.

Мета статті полягає в уточненні методологічного підґрунтя організації науково-дослідницької діяльності старшокласників із української літератури у структурі МАН України та визначенні оптимальних умов цієї роботи на прикладі поглибленого вивчення історіософської лірики відомого миколаївського поета Д. Д. Кременя.

Досягнення означеної мети передбачає виконання таких **завдань**:

- 1) розкрити й поглибити зміст опорних понять дослідження;
- 2) установити психолого-педагогічні і методичні умови вдосконалення предметних і дослідницьких компетентностей обдарованих учнів у ході вивчення літературного краєзнавства;
- 3) визначити складники методичної моделі формування компетентного учня-дослідника в системі МАН під час вивчення творчого доробку Д. Д. Кременя.

Методологію дослідження становлять теоретичні методи (аналіз і синтез, аналогія, конкретизація, порівняння, узагальнення), спрямовані на увиразнення наукових засад формування компетентностей особистості в галузі українського літературознавства засобами науково-дослідницької діяльності та методи емпіричного рівня (вивчення проблем дослідження, спостереження) для проектування методичного інструментарію підготовки й захисту НДР учнів із літературного краєзнавства.

Аналіз досліджень і публікацій.

На сучасному етапі вітчизняної шкільної освіти питання науково-дослідної роботи старшокласників із літературознавства в системі МАН України дидакти розглядають крізь призму профільної диференціації навчання, метою якої Н. М. Бібік, В. І. Кизенко, Л. А. Липова, О. Я. Савченко вбачають професійне самовизначення учнів, формування адек-

ватного уявлення про власні інтелектуальні можливості й творчі здібності. Водночас у психолого-педагогічних дослідженнях Д. Богоявленська, Ю. Гільбух, Н. Лейтес, А. Савенков це питання висвітлюють у контексті проблеми навчання обдарованих дітей.

У предметній методиці проблему дослідно-пошукової роботи учнів-членів МАН науковці увиразнюють нині у площині диференційованого підходу до шкільного вивчення літератури на профільному рівні, що реалізують через її поглиблене опрацювання. Ідеться про один із напрямів модернізації сучасної школи, що формується з урахуванням інваріантного змісту навчання на загальнодержавному рівні, відповідає освітньому стандарту та який Н. Й. Волошина, Є. А. Пасічник, А. Л. Ситченко, В. І. Шуляр пов'язують із проблемами позашкільної роботи з літератури. Натомість специфіку розвитку дитячої обдарованості фахівці (Т. Ф. Бугайко, Ф. Ф. Бугайко, Є. А. Пасічник, Б. І. Степанишин) окреслюють на основі тлумачення поняття літературного розвитку.

Висвітлюючи проблеми естетичного виховання школярів засобами літературного краєзнавства, спеціалісти конкретизують такі аспекти: методика та програмне забезпечення використання краєзнавства на уроках літератури (Л. А. Башманівська, Н. Й. Волошина, Є. А. Пасічник, А. Л. Ситченко, В. І. Шуляр), екзистенціально-діалогічне підґрунтя проведення уроків ЛРК (Г. Л. Токмань), моделювання літературної освіти учнів у системі профільного навчання (В. І. Шуляр) тощо.

Творчий доробок Д. Д. Кременя досліджували письменники, критики, мово- й літературознавці (В. П. Бойченко, Ю. І. Ковалів, В. О. Коротич, О. О. Сизоненко та ін.). Серед них виділяється група миколаївських учених на чолі з Л. В. Старовойт (В. М. Баденкова, І. Ю. Береза, Н. М. Огренич, П. М. Водяна та ін.), які визначили основні ознаки «шляхетної культури його ідіостилю» (Ю. І. Ковалів). Значну увагу питанням методики вивчення громадянської лірики поета-

краянина, зокрема з позицій історіософії, приділили В. І. Шуляр та Є. В. Гаркуша. Інші суттєві методичні сторони проблеми з'ясували В. В. Купцова, Л. А. Назаренко, Н. А. Яценко, які уточнили змістові та процесуальні виміри читацької роботи учнів. Однак висновки фахівців про специфіку організації науково-дослідницької діяльності учнів-членів МАН та методичні аспекти вивчення громадянської лірики Д. Д. Кременя як видатного представника літературної Миколаївщини можна значно збагатити через системне дослідження основних теоретико-методичних аспектів цієї роботи.

Виклад основного матеріалу.

Висвітлення проблеми організації науково-дослідницької діяльності старшокласників, членів МАН, засобами літературного краснзнавства в напрямі їхнього розвивального навчання насамперед передбачає уточнення співвідношення понять літературного розвитку й дитячої обдарованості. Оскільки *літературний розвиток* – це тривалий, складний процес якісних змін в осмисленні учнями словесно-художніх образів на основі їхнього проникнення в суть і форми художньої умовності мистецтва слова, а *обдарованість* – сукупність задатків особистості, що є передумовою розвитку її здібностей до певних видів діяльності (О. Я. Савченко), гострою потребою нині стає забезпечення *освітнього середовища* для обдарованого школяра (Вихрущ В. І., 2019, с. 18). У процесі навчання літератури йдеться про створення психолого-педагогічних умов розвитку мотиваційних, інтелектуальних і творчих можливостей у літературно обдарованих учнів для їхньої самореалізації.

Персоналізація як один із ключових «трендів» сучасної освіти спонукає особливу увагу в роботі з літературно обдарованою молоддю приділяти їй педагогічній підтримці у форматі *тьюторського супроводу*. Хоча за кордоном, зокрема у Великобританії, тьюторство визнане основним методом переважно університетської освіти, в українській версії тьютор – це ментор, помічник і мотиватор, тренер, наставник, викладач-

консультант-менеджер, проблематизатор, фасилітатор (Зарішняк І. М., 2019, с. 15). Позаяк тьюторство ґрунтується на засадах особистісного співробітництва вчителя й учнів і всебічному вивченні внутрішніх механізмів їхнього становлення, його використання у площині літературознавчого гуртка значно підвищує якість такої партнерської взаємодії, зумовлюючи вдосконалення пізнавального інтересу, знань і вмінь, способів навчання та морально-естетичної сфери особистості.

Уточнимо спрямування тьюторського супроводу в контексті реалізації *компетентісно зорієнтованого навчання*, що передбачає формування компетентного учня-читача, який має усвідомлену потребу в постійному читанні української й зарубіжної художньої літератури, володіє достатнім рівнем читацької компетентності щодо самостійного аналізу та інтерпретації художніх творів (Яценко Т. О., 2016, с. 262). Для реалізації освітніх завдань наукової роботи учнів-членів МАН доцільно екстраполювати напрацьований фахівцями досвід вивчення курсу «Зарубіжної літератури», уточнивши відповідно до засвоєння предмета української літератури змістове наповнення кожної з виокремлених компетентностей: *пізнавальної, практичної, творчої, соціальної* (Лист МОН України № 1/8507-22, 2022). Оволодіння гуртківцями цими компетентностями, особливо на матеріалі поетичного «Кременевого космосу, здатного протистояти хвилям хаосу» (Ю. І. Ковалів), сприятиме не лише підвищенню якості літературної освіти, а й удосконаленню їхніх загальнонавчальних умінь, особистісних якостей, утвердженню моральних цінностей, усвідомленню необхідності саморозвитку й самоосвіти.

Розглянемо організаційний рівень пошукової роботи учнів-членів МАН, що має спрямовувати їхнє наукове дослідження історіософської лірики Д. Д. Кременя, за традиційними чотирма етапами організації та проведення таких досліджень із урахуванням чинних вимог до написання, оформлення та представлення

НДР (Наказ № 147, 2021). *Перший етап (загальноознайомлювальний)* передбачає мобілізацію всіх можливих педагогічних засобів для здійснення результативної вступної кампанії, що у практиці позашкільної роботи передусім передбачає: *наочну агітацію; роботу пресцентрів із консультування; виставки учнівських робіт; організацію круглих столів, наукових клубів; зустрічі з науковцями, учнями-переможцями конкурсу тощо.* Нині у цій справі зростає значення НЦ «МАНУ», яким у 2022/2023 навч. р., попри умови воєнного стану, зорганізовано: науково-популярні лекції в рамках Усеукраїнського освітнього проєкту «День із професором», Усеукраїнський конкурс есе ім. С. Кемського до Дня Гідності та Свободи, Усеукраїнську літню наукову школу з літературознавства, інтенсив для педагогів «Власне висловлювання: принципи створення» на базі Всеукраїнської філологічної школи МАН України тощо.

Другий етап (підготовчий) має на меті визначення теми, об'єкта, предмета, мети й завдань, методів дослідження, збору й систематизації теоретико-літературної інформації тощо. Як найважливіший і найскладніший для майбутнього успішного результату наукової діяльності учнів етап виявлення методологічної основи дослідження нині теж зазнав певних змін, що пояснюються спробою вітчизняної наукової спільноти інтегруватись у світовий науковий простір. Так, у вступній частині НДР тепер не потрібно визначати гіпотезу дослідження (Наказ № 147, 2021).

Третій етап (безпосередня дослідницька діяльність) реалізується завдяки складанню плану; підготовці текстової частини роботи; формуванню додатків; виступу на учнівській конференції тощо. Вимоги до змістовності тексту НДР учня-члена МАН суттєво не змінені, хоча до обов'язкових елементів структури роботи тепер додано аотацію, що розміщується після титульної сторінки (Наказ № 147, 2021). Як і раніше, оцінюючи НДР, рецензенти мають звертати увагу на: 1) аргументованість вибору теми дослід-

ження, наукове / прикладне значення роботи; 2) системність і повноту розкриття теми; 3) уміння чітко викладати думки, критично осмислювати використані джерела; 4) рівень виконання завдань, їх узгодженість із метою дослідження; 5) відповідність вимогам оформлення дослідницьких робіт (науковий стиль мовлення, наявність всіх компонентів, коректність оформлення джерел і цитування, грамотність).

Четвертий етап (конкурс науково-дослідницьких робіт МАН) складається із заочного оцінювання дослідницьких робіт на основі їх рецензування фахівцем відповідної галузі; підготовки відгуку наукового керівника; оформлення пакету супровідної до роботи документації, презентації результатів наукового дослідження під час постерного захисту та наукової конференції. Учням слід пам'ятати, що вирішальним фактором успішного захисту є саме оприлюднення результатів наукового пошуку, у чому переконує навіть співвідношення балів, указане в умовах проведення конкурсу відповідно до кожного з його розділів (Наказ № 147, 2021). Найбільше балів учні можуть набрати за *постерний захист*, що виконує функцію контрольної роботи та має на меті подання учнями наукового апарату дослідження, його ходу й результатів із опорою на створений ними постер (плакат) у формі стислого повідомлення і відповідей на запитання журі. Пріоритет чесності, довіри, справедливості, поваги і відповідальності як засадничих принципів створення наукового продукту учня-члена МАН формально стверджує *декларація академічної доброчесності* – документ, що учасник підписує особисто. *Наукова конференція* передбачає висвітлення найвагоміших здобутків проєкту у формі наукової доповіді (повідомлення), що оцінює журі з урахуванням відповідей на запитання учасників-конкурентів. Значущість особистого внеску учня у вивчення проблеми закріплюється й під час написання *мотиваційного листа* – стислого тексту, що сутнісно відображає його цінності та зацікавленість у реалізації

проєкту.

Вибудовуючи вивчення поетичної спадщини Д. Д. Кременя учнями-членами МАН на засадах технологізації освітнього процесу, методичну модель формування компетентного читача-дослідника розглядаємо як систему певних структурних елементів організації їхньої науково-дослідницької діяльності й послуговуємося алгоритмом наукового дослідження з літератури (Шуляр В. І., 2010, с. 249), визначаючи спрямування тьюторського супроводу словесника за такими аспектами: *вибір теми* → *обґрунтування актуальності* → *визначення об'єкта і предмета* → *постановка мети й завдань* → *вибір методів* → *вивчення й аналіз літературно-мистецького матеріалу* → *робота над спільним складанням плану* → *укладання бібліографії з теми* → *аналіз результатів* → *узагальнення та формулювання висновків* → *оформлення списку використаних джерел* → *формування додатків (за потреби)* → *списку умовних скорочень (за потреби)*. Прокоментуємо найважливіші з них.

У визначенні теми дослідження враховуватимемо загальнонаукові критерії, за якими оцінюється сформульована тема: актуальності, конкретності, проблемності, визначеності понять, лаконічності. Ураховуючи потребу позиціонування у виборі теми суб'єктності читача, до цього переліку вважаємо необхідним додати дидактичний критерій особистої зацікавленості школяра певною літературознавчою проблемою, що є потужним стимулом мобілізації його творчої енергії й гарантом досягнення високих результатів. Надзвичайно важливо дотримуватися й методичного критерію *врахування специфіки художньої літератури*, що передусім передбачає дослідження естетичної природи мистецтва слова та опору на учнівський вибір варіанта інтерпретації художнього явища. Науковому керівникові, яким насамперед може бути вчитель-предметник, іноді доволі складно реалізувати весь цей комплекс вимог і виконати свою фасилітаторську функцію. Утім формулювання будь-якої цікавої для конкретного учня теми можна спря-

мувати в потрібному руслі, розглядаючи її крізь призму недослідженого аспекту актуальних літературознавчих методів або категорій, наприклад: у галузі компаративістики; інтермедіальності як способу кореляції мистецьких явищ, що передбачають наявність у художньому творі елементів, транспонованих із інших видів мистецтва; інтертекстуальності як явища міжтекстових співвідношень літературних творів за допомогою певних художніх засобів: цитати, центону, ремінісценції, алюзії, пародії, плагіату тощо (Літературознавча енциклопедія, 2007). Із огляду на це, розробляючи тематику НДР учнів-членів МАН за історіософськими мотивами поезій Д. Д. Кременя, можна запропонувати низку актуальних тем, однак для конкретизації системи методичної роботи вчителя над її опануванням учнями зупинимось на темі *«Біблійні мотиви лірики Д. Д. Кременя в інтертекстуальному вимірі»* (за збіркою *«Елегія троянського вина»*).

Оскільки обґрунтування актуальності теми характеризує наукову зрілість і навіть професійну підготовленість здобувача освіти, гуртківці МАН потребують педагогічної допомоги в цьому питанні, що має визначатися розумінням суб'єктами освіти *актуальності* як засадничого критерію правильності формулювання наукової теми, необхідності уточнення її важливості, суттєвого значення, відповідності сучасним потребам сфери діяльності для з'ясування наявних суперечностей між типовим станом об'єкта дослідження і вимогами до його більш ефективного функціонування (Шейко В. М., 2002, с. 178). Актуальність означеної теми насамперед зумовлена тим, що наведене формулювання відображає специфіку індивідуальної поетики поетичних творів Д. Д. Кременя, якій притаманні афористика й настільки непрості асоціативність, що іноді здається парадоксальною. «Малописьменний» читач, а то й «малописьменний» критик може деколи й не вловити зв'язку між його художньо-асоціативною образністю та глибинною філософічністю думки (Старовойт Л. В., 2003, с. 58). Тож дореч-

ним буде літературознавчий аналіз інтертекстуальних засобів авторського стилю поета крізь призму вивчення біблійних мотивів, що пояснюємо не лише тісним взаємозв'язком художньо-образної системи творів поета з духовними цінностями християнської культури, потужним значенням Біблії як великої й вічної книги морально-етичного й естетичного досвіду для формування особистості, а й тим важливим у розв'язальному навчанні фактом, що завдяки вже здійсненним науковим розвідкам (Ковалів Ю. І. 2003; Старовойт Л. В., 2003), учні матимуть опорні теоретичні матеріали для початку дослідження міжтекстуальної мовотворчості поета.

Під час визначення *об'єкта* і *предмета* дослідження учням важливо пояснити, що ці поняття співвідносні між собою як загальне і часткове, де об'єкт – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію (Шейко В. М., 2002, с. 181). Зважаючи, що у філологічних науках об'єкт – це сфера творчості митця слова, а предмет – той кут зору, крізь який розглядається об'єкт, у визначеній темі об'єктом є поезія збірки Д. Д. Кременя «Елегія троянського вина», предметом – інтертекстуальний контекст біблійних мотивів аналізованої лірики.

Після встановлення сутності означеної проблеми з'ясовують мету й завдання дослідження, що тісно пов'язані з його об'єктом і предметом, кінцевим результатом та шляхом досягнення. Правильне визначення мети роботи дає змогу виокремити в ній основний напрям дослідження, упорядкувати пошук та аналіз матеріалу. Мета дослідження конкретизується в завданнях, що дають уявлення про спрямованість наукової розвідки (Шейко В. М., 2002, с. 180–181). Тож розроблювана науково-дослідницька робота матиме на меті визначення основних художньо-сміслових аспектів інтертекстуальних виявів біблійних мотивів лірики Д. Д. Кременя. Досягненню мети сприятимуть такі завдання: 1) з'ясувати поняття інтертекстуальності та його ознаки в системі міжтекстових співвідношень; 2) розкрити особливості поетич-

ної мовотворчості у збірці «Елегія троянського вина» в контексті біблійних мотивів поезії кінця ХХ – початку ХХІ ст.; 3) схарактеризувати інтертекстуальні художньо-виражальні засоби мотивів, утілених в авторських образах Месії та Божої Матері; 4) декодувати інтертекстуальну специфіку мотиву розп'яття Христа в аналізованій поезії.

Для учня-дослідника не менш складним є і відбір *методів* дослідження як тактики втілення стратегічних методологічних положень і принципів наукової роботи. Оскільки метод – це спосіб пізнання, шлях досягнення поставленої мети й завдань дослідження (Основи наукових досліджень, 2014, с. 85), ідеться про мисленнєвий шлях науковця за певним систематизованим комплексом прийомів, процедур і засобів для досягнення поставленої мети. Під час здійснення пропонованого дослідження історіософської лірики Д. Д. Кременя доцільно використати такі *методи*: дефінітивний – для тлумачення поняття «інтертекстуальність»; пошуково-дослідний – для визначення теоретичних основ художньо-словесного моделювання автором біблійних мотивів у збірці «Елегія троянського вина»; метод контекстуального аналізу – для встановлення міжтекстової своєрідності мотивів, пов'язаних із образами Месії й Божої Матері, декодування мотиву розп'яття Христа.

Успіх наукового дослідження школярів значною мірою залежить від методологічно грамотного спрямування керівником літературознавчого гуртка процесу *вивчення й аналізу ними літературно-мистецького матеріалу*. У дослідженні творчого доробку письменника, основною ознакою індивідуальної поетики якого є історіософізм, доречно актуалізувати визначену систему (автор Ю. І. Бондаренко) предметних умінь учнів, що ґрунтується на філософсько-історичних засадах: *а) розмежовувати реально-історичний (фактографічний) та міфолого-ідеаційний аспекти художньої творчості; б) визначати філософсько-історичну та інтертекстуальну зумовленість авторської позиції; в) про-*

водити ідеаційну класифікацію висвітлених у творі тем та проблем; 2) розрізняти мікро- та макроісторичні картини світу на основі хронотопної та міфолого-архетипної структури тексту; 3) досліджувати мікроісторичні наративи (художні та біографічні) з допомогою філософсько-історичної системи «феноменальне рутинне»; 4) виділяти художні засоби, що забезпечують макроісторичну статистику в рамках художніх хронотопів; 5) розкривати авторські закономірності макроісторичної динаміки (Бондаренко Ю. І., 2009, с. 201–202). Зважаючи на те, що ліричний персонаж Д. Д. Кременя у збірці «Елегія троянського вина» вільно почувається в різних часопросторах, як на рідних кресах, лишаючись міцно закоріненим у свої українські ґрунти циркумпонтієвського та срібноземного ареалів (Ковалів Ю. І., 2003), науковому керівникові доречно, спираючись на структуру цих умінь, розробити відповідну систему навчальних завдань, виконання яких забезпечить сформованість в учнів заданих способів розумових дій, а також допоможе осягти етапи розвитку людства й художньої творчості поета-земляка, розкрити закономірності їхньої взаємодії, наповнить особистісний потенціал читачів-учнів красою й силою Кременевого слова.

Однак до такої серйозної літературознавчої діяльності учнів потрібно підготувати, сформувавши первинні навички самостійної роботи з художнім текстом, засадничим принципом літературного аналізу якого є його розгляд у єдності змісту і форми. Оскільки допомогти учням у цьому призначені знання з теорії літератури, окреслимо методичні аспекти опрацювання в ході гурткової діяльності теоретико-літературних відомостей із обраної теми дослідження за творчістю Д. Д. Кременя. Розпочати роботу з осягнення учнями індивідуального стилю письменника-земляка варто на основі розгляду такої його домінанти, як «історіософічність», дефініційний простір якої охоплює й біблійні мотиви зрілої поезії митця. Сформувавши в учнів на основі тек-

туальної роботи (Кремінь Д. Д. Елегія троянського вина, 2001) уявлення про історіософію в художній літературі як цілісну концепцію авторового розуміння сьогодення через історичні факти, явища, що образно відображаються в тексті, залучаючи в контекст цього світосприймання читача та провокуючи його на власну інтерпретацію твору, доцільно порекомендувати для самостійного опрацювання літературно-критичну статтю «Літописна історіософія Дмитра Кременя» (Ковалів Ю. І., 2003). Працюючи зі старшокласниками, словесник може спиратися на авторську методику В. І. Шуляра з вивчення історіософської лірики Д. Д. Кременя в системі позакласної роботи (Шуляр В. І., 2008), у якій основним принципом осмислення літературної критики є *адаптація теоретичних матеріалів* до читацьких труднощів учнів через укладання хрестоматії з літературно-критичними матеріалами до творчості поета.

Згодом, дотримуючись *формули пізнання теоретичного поняття*: від спостереження за літературним матеріалом і накопичення читацьких вражень – до літературознавчих понять і термінів, пов'язаних із конкретним твором, і далі: до усвідомлення їх загальнолітературного змісту і значення (Ситченко А. Л., 2011, с. 148–149), збагатити теоретичні знання школярів розумінням сутності поняття «інтертекстуальність». Конструктивно підійти до вивчення цього питання дає змогу ознайомлення з прикладами виокремлення й аналізу в поетичних текстах Д. Д. Кременя, скажімо, *алюзії*, наведених у праці однієї з миколаївських дослідниць (Назаренко Л. А., 2018), що сприятиме чіткішому розумінню учнями сутності основних складників дефініції та формуванню їхнього читацько-дослідницького вміння розрізняти й інтерпретувати інтертекстуальність біблійних мотивів у збірці «Елегія троянського вина». Ідеться про накопичення в учнів мислительних операцій, що стимулюватимуть їхній інтелектуально-художній розвиток на основі формування уявлення про загальні

методи мислення й діяльності.

Після таких пропедевтичних дій словеснику значно простіше розробити спільно з вихованцями *план (зміст)* усєї їхньої *наукової роботи*, що має містити: вступ, основну частину, у якій наявний теоретичний та практико орієнтований розділ, висновки, список використаних джерел, додатки (за необхідності). Наводимо *зразок* орієнтовного структурування теми «Біблійні мотиви лірики Д. Д. Кременя в інтертекстуальному вимірі» (за збіркою «Елегія троянського вина»):

РОЗДІЛ 1. ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧІ ОСНОВИ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНИХ ВИЯВІВ У ТВОРЧОСТІ Д. Д. КРЕМЕНЯ

- 1.1. Інтертекстуальність як художнє явище міжтекстових співвідношень літературних творів.
- 1.2. Мовотворчість Д. Д. Кременя у збірці «Елегія троянського вина» в контексті біблійних мотивів поезії кін. ХХ – поч. ХХІ ст.

РОЗДІЛ 2. ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНЕ ХУДОЖНЬО-СЛОВЕСНЕ МОДЕЛЮВАННЯ БІБЛІЙНИХ МОТИВІВ ЛІРИКИ Д. Д. КРЕМЕНЯ У ЗБІРЦІ «ЕЛЕГІЯ ТРОЯНСЬКОГО ВИНА»

- 2.1. Самобутність інтертекстуальних засобів художньої зображувальності поетичних мотивів Д. Д. Кременя, утілених в образах Месії та Божої Матері з проєкцією на долю України.
- 2.2. Декодування мотиву розп'яття Христа в поезії Д. Д. Кременя в аспекті інтертекстуальності.

Грунтовною основою подальшої самостійної пошукової діяльності вихованців літературного гуртка за наведеним планом роботи є укладання з науковим керівником *бібліографії з теми дослідження*, найактуальніші складники якої подаємо в списку літератури до статті.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, методологічними засадами організації науково-дослідницької діяльності школярів-членів МАН з української літератури є: 1) ідеї профілізації шкільної літературної освіти засобами поглибленого вивчення предмета; 2) упровадження особистісно орієнтованого й компетентнісного підходів; 3) актуалізація специфіки організації навчання літературно обдарованих школярів; 4) урахування основ організації та методики науково-дослідницької діяльності; 5) моделювання процесу формування компетентного учня-члена літературознавчого гуртка МАН; 6) реалізація виховного потенціалу літературного краєзнавства в науково-пошуковій діяльності учнів.

Оптимальні умови формування компетентного учня-дослідника в системі МАН під час вивчення ліричних творів Д. Д. Кременя становлять: а) упровадження методичної моделі формування читацької й пошукових компетентностей учнів як педагогічної системи взаємопов'язаних елементів; б) тьюторський супровід літературознавчої НДР гуртківців; в) поетапна процедура підготовки й захисту учнівської НДР; г) актуальна тематика НДР, що сприяє національно-патріотичному вихованню особистості; г) цілеспрямоване формування в учнів читацьких умінь, заснованих на філософсько-історичному підґрунті вивчення української літератури; д) застосування орієнтовної основи розумових дій для засвоєння учнями теоретико-літературної інформації; е) урахування правил конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів МАН.

Перспективи досліджень проблеми полягають у проєктуванні конкретних навчальних моделей розвитку предметних і дослідницьких компетентностей учнів-членів МАН у процесі вивчення ними творчості інших українських письменників.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бондаренко Ю. І. Теорія і практика навчання української літератури на філософсько-історичних засадах у старших класах загальноосвітньої школи : монографія / Юрій Бондаренко. – Ніжин. : НДУ імені М. В. Гоголя, 2009. – 351 с.
2. Вихрущ В. І. Освітнє середовище у координатах розвитку обдарованого школяра: психолого-педагогічний аспект / В. І. Вихрущ / Інноваційна педагогіка. – 2019. – Випуск 14. – Т. 2. – С. 18–24. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-3>.
3. Зарішняк І. М. Тьюторство як педагогічне явище / І. М. Зарішняк // Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. – Серія «Педагогічні науки». – Випуск № 4. – 2019. – С. 10–18.
4. Ковалів Ю. Літописна історіософія Дмитра Кременя // Кремень Д. Д. Літопис: Вибране / Д. Д. Кремень. – Миколаїв, 2003. – С. 5–16.
5. Кремень Д. Д. Елегія троянського вина / Д. Д. Кремень // Миколаїв : Можливості Кіммерії, 2001. – 131 с.
6. Лист МОН України № 1/8507-22 від 27 липня 2022 р. «Про організацію освітньої діяльності в закладах позашкільної освіти у 2022/2023 навчальному році» – Режим доступу: <http://surl.li/cqbnr>.
7. Літературознавча енциклопедія. У двох томах. Т. 1. / Авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. – К. : Академія, 2007. – 608 с.
8. Назаренко Л. А. Специфіка реалізації світоглядних позицій Д. Кременя в збірці «Елегія троянського вина»: до питання вивчення літератури рідного краю в старших класах / Л. Назаренко // Молодий вчений. – 2018. – № 6 (58). – С. 318–321.
9. Наказ № 527 «Про деякі питання національно-патріотичного виховання в закладах освіти України та визнання таким, що втратив чинність, наказу Міністерства освіти і науки України від 16.06.2015 № 641» (від 06.06.2022). – Режим доступу: <http://surl.li/cjrku>.
10. Наказ № 147 «Про затвердження Правил проведення Всеукраїнського конкурсу-захисту науково-дослідницьких робіт учнів-членів Малої академії наук України» (від 08.02.2021). – Режим доступу: <http://surl.li/hjuyb>.
11. Основи наукових досліджень: навч. посіб. / за заг. ред. Т. В. Гончарук. – Тернопіль, 2014. – 272 с.
12. Ситченко А. Л. Методика навчання української літератури в загальноосвітніх закладах: навч. посіб. для студ.-філ. / А. Л. Ситченко. – Київ : Ленвіт, 2011. – 291 с.
13. Старовойт Л. Розмаїття духовного світу ліричного героя збірки Дмитра Кременя «Елегія троянського вина» / Л. Старовойт // Освітнянські вітрила. – Миколаїв, 2003. – С. 56–62.
14. Шейко В. М. Організація та методика науково-дослідницької діяльності : підруч. / В. М. Шейко, Н. М. Кушнарченко. – 2-те вид., переробл. і доповн. – К. : Знання-Прес, 2002. – 295 с.
15. Шуляр В. І. Історіософська лірика Дмитра Кременя: методика вивчення: навчально-методичний посібник / В. І. Шуляр, Є. В. Горкуша. – Миколаїв : Іліон, 2008. – 134 с.
16. Шуляр В. І. Літературна освіта учня-читача в позанавчальний час / В. І. Шуляр // Стратегії літературної освіти школярів в системі профільного навчання: [монографія]. – Миколаїв : ЧДУ ім. Петра Могили, 2010. – С. 239–282.
17. Яценко Т. О. Тенденції розвитку методики навчання української літератури в загальноосвітніх навчальних закладах (друга половина ХХ – початок ХХІ століття) : монографія / Таміла Яценко. – Київ : Педагогічна думка, 2016. – 360 с.

**FEATURES OF SCIENTIFIC RESEARCH BY STUDENT-MEMBERS
OF SAS OF THE LYRICS BY DMYTRO KREMIN**

Mkhytaryan Olha,

Candidate of Pedagogical Science (Ph. D.),

Associate Professor

Department of Theory and Methods of Language,

Literature, Art and Aesthetic Education

Mykolaiv In-Service Teachers Training Institute

Admiralska street, 4-a, 54001, Mykolaiv, Ukraine

olha.mkhytarian@moippo.mk.ua

The article highlights the methodology and methods of organizing scientific research activities of students in the structure of the Ukrainian Literature Academy. The key concepts were specified, the working conditions were clarified, and the components of the methodical model of the formation of a competent researcher during the study of D. D. Kremin's poetry were determined. The methodological foundations of the scientific activity of students-members of the Academy of Ukrainian Literature in Ukrainian literature are: ideas of profiling school literary education; implementation of personally oriented and competency-based approaches; actualization of the specifics of teaching literary gifted schoolchildren; taking into account the basics of scientific research activity; modeling the process of formation of a competent student-member of the literature circle of the Academy of Sciences; realization of the educational potential of literary regional studies in the research activities of students. The optimal conditions for the formation of a competent researcher in the MA system are: the introduction of a methodical model for the formation of students' reading and search competences as a system of interrelated elements structured on the basis of the algorithm of scientific research on literature; tutoring support for the literary scientific work of Gurtkiv residents; step-by-step procedure for preparation and defense of student research work; current topic of literary research, which contributes to the national-patriotic formation of the individual; purposeful formation of students' reading skills based on the philosophical and historical principles of studying Ukrainian literature; application of the approximate basis of mental actions for students' assimilation of theoretical and literary information; taking into account the rules of the All-Ukrainian competition for the defense of scientific research works of student-members of the National Academy of Sciences. Prospects for further research into the problem lie in the design of specific educational models for the development of the subject and research competencies of students who are members of the National Academy of Sciences in the process of studying the works of other Ukrainian writers.

Keywords: *literary local history; poetry by D. D. Kremin; research work; student-members of the National Academy of Sciences.*

REFERENCES

1. Bondarenko, Yu. I. (2009). *Teoriia i praktyka navchannia ukrainskoi literatury na filosofsko-istorychnykh zasadakh u starshykh klasakh zahalnoosvitnoi shkoly* [Theory and practice of teaching Ukrainian literature on philosophical and historical basis in senior classes of general education school]. Nizhyn: NDU imeni M. V. Hoholia (ukr).
2. Honcharuk, T. V. (Ed.). (2014). *Osnovy naukovykh doslidzhen* [Basics of scientific research]. Ternopil (ukr).
3. Kovaliv, Yu. I. (Ed.). (2007). *Literaturoznavcha entsyklopediia*. [Literary encyclopedia]. Kyiv: Akademiia (ukr).
4. Kovaliv, Yu. (2003). *Litopysna istoriosofiia Dmytra Kremenia* [Chronicle historiography of Dmytro Kremin]. In Kremin D. D. *Litopys: Vybrane*, 5–16. Mykolaiv (ukr).

5. Kremin, D. (2001). *Elehiia troianskoho vyna* [Elegy of Trojan wine]. Mykolaiv: Mzhlyvosti Kimmerii (ukr).
6. Lyst MON Ukrainy № 1/8507-22 vid 27 lypnia 2022 r. (2022). «Pro orhanizatsiiu osvithoi diialnosti v zakladakh pozashkilnoi osvity u 2022/2023 navchalnomu rotsi» [On the organization of educational activities in out-of-school education institutions in the 2022/2023 academic year]. Retrieved from: <http://surl.li/cqbnr> (ukr).
7. Nakaz № 527 «Pro deiaki pytannia natsionalno-patriotychnoho vykhovannia v zakladakh osvity Ukrainy ta vyznannia takym, shcho vtratyv chynnist, nakazu Ministerstva osvity i nauky Ukrainy vid 16.06.2015 № 641» (vid 06.06.2022). (2022). [«On some issues of national-patriotic education in educational institutions of Ukraine and recognition as having lost the validity of Order No. 641 of the Ministry of Education and Science of Ukraine dated 16.06.2015»]. Retrieved from: <http://surl.li/cjrku> (ukr).
8. Nakaz № 147 «Pro zatverdzhennia Pravyl provedennia Vseukrainskoho konkursu-zakhystu naukovo-doslidnytskykh robit uchniv-chleniv Maloi akademii nauk Ukrainy» (vid 08.02.2021) (2021) [«On the approval of the Rules for conducting the All-Ukrainian competition for the defense of scientific research works of students-members of the Small Academy of Sciences of Ukraine»]. Retrieved from: <http://surl.li/hjyyb> (ukr).
9. Nazarenko, L. A. (2018). Spetsyfika realizatsii svitohliadnykh pozytsii D. Kremenia v zbirtsi «Elehiia troianskoho vyna»: do pytannia vyvchennia literatury ridnoho kraiu v starshykh klasakh [The specifics of D. Kremin's worldview realization in the collection «Trojan Wine Elegy»: on the issue of studying the literature of the native region in senior classes]. *Molodyi vchenyi*, 6 (58), 318–321 (ukr).
10. Sheiko, V. M. & Kushnarenko, N. M. (2002). *Orhanizatsiia ta metodyka naukovo-doslidnytskoi diialnosti* [Organization and methodology of scientific research activity]. Kyiv: Znannia-Pres (ukr).
11. Shuliar, V. I. & Horkusha, Ye. V. (2008). *Istoriiosofska liryka Dmytra Kremenia: metodyka vyvchennia* [Historiosophical lyrics of Dmytro Kremin: study method]. Mykolaiv: Iliion (ukr).
12. Shuliar, V. I. (2010). Literaturna osvita uchnia-chytacha v pozanavchalnyi chas [Literary education of a pupil-reader in extracurricular time]. In Shuliar, V. I. *Stratehii literaturnoi osvity shkoliariv v systemi profilnoho navchannia*. Mykolaiv: ChDU im. Petra Mohyly, 239–282 (ukr).
13. Sitchenko, A. L. (2011). *Metodyka navchannia ukrainskoi literatury v zahalno-osvithnikh zakladakh* [Methods of teaching Ukrainian literature in general educational institutions]. Kyiv: Lenvit (ukr).
14. Starovoit, L. (2003). Rozmaittia dukhovnoho svitu lirychnoho heroia zbirky Dmytra Kremenia «Elehiia troianskoho vyna» [Diversity of the spiritual world of the lyrical hero of Dmytro Kremin's collection «Trojan Wine Elegy»]. *Osvitianski vitryla*: Mykolaiv, 56–62 (ukr).
15. Vykhreshch, V. I. (2019). Osvitnie seredovyshe u koordynatakh rozvytku obdarovanoho shkoliara: psykholoho-pedahohichni aspekt [The educational environment in the coordinates of the development of a gifted student: psychological and pedagogical aspect]. *Innovatsiina pedahohika*, 14 (II), 18–24. DOI: <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-3> (ukr).
16. Yatsenko, T. O. (2016). *Tendentsii rozvytku metodyky navchannia ukrainskoi literatury v zahalnoosvithnikh navchalnykh zakladakh (druha polovyna XX – pochatok XXI stolittia)* [Trends in the development of methods of teaching Ukrainian literature in general educational institutions (second half of the 20th – beginning of the 21st century)]. Kyiv: Pedahohichna dumka (ukr).
17. Zarishniak, I. M. (2019). Tiutorstvo yak pedahohichne yavyshe [Tutoring as a pedagogical phenomenon]. *Visnyk Cherkaskoho natsionalnoho universytetu imeni Bohdana Khmelnytskoho, Seriia «Pedahohichni nauky»*, 4, 10–18 (ukr).